

Referències bibliogràfiques

- FARELL, Joan (1994): *Castellfollit de Riubregós. Toponímia i vocabulari de la vila i el terme*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- FERRER, Joan *et al.* (2012): «Aportacions al coneixement de la seca ibèrica de *sikara* i de l'origen del topònim Segarra», *Revista d'arqueologia de Ponent*, 22, p. 37-58.
- MASSANELL, Mar (2001): «El retrocés generacional del dialecte davant la llengua estàndard: un exemple», *Interlingüística*, 11, p. 239-243.
- RIERA, Carles (1992): *Manual de català científic. Orientacions lingüístiques*. Barcelona: Claret.
- RIERA, Carles (1993): *Caracterització de l'idiome de Moia parlant de Moia*. Barcelona: Claret.
- RIERA, Carles (1994): *El llenguatge científic català. Antecedents i actualitat*. Barcelona: Barcanova.
- RIERA, Carles (1998): *Curs de lèxic científic (I. Teoria / II. Exercicis)*. Barcelona: Claret.
- RIERA, Carles (2000): *El lèxic científic català de la botànica*. Barcelona: Claret.
- SANFELIU, Guiu (1977): *Els imprecisos límits de la Segarra*. Verdú: Grup d'Intercanvi de Recerques de les Terres Lleidatanes.
- TORT, Joan (1986): «Consideracions sobre la vigència pretèrita i actual del topònim Segarra», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 9, p. 121-131.
- TURULL, Albert (1991): *Els topònims de la Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic*. Cervera: Centre Municipal de Cultura.

ROÍS DE CORELLA, Joan: *Lo Cartoxà*. Estudi, edició i notes a cura de Vicent Garcia Peris ('Lo primer'), Jordi Oviedo Seguer ('Lo segon'), Joan Maria Furió Vayà ('La terça part') i Josep Antoni Aguilar Àvila ('Lo quart'). València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2020, 4 vol.

Si imponent és la versió valenciana que Joan Roís de Corella va fer de les *Mediatione vitae Christi* de Ludolf de Saxònia, que coneixem i es va imprimir com *Lo Cartoixà*, no ho és menys l'edició crítica que se n'ha fet en dates recents i que ha requerit la col·laboració de diferents investigadors, novells aleshores, fins al punt que tres dels volums van ser objecte de les seues tesis doctorals. Al darrere del projecte hi ha dues figures de gran solvència i trajectòria filològica que l'avalen i que l'han assessorat, com són Antoni Ferrando i Albert Hauf, com a mestres directes dels quatre editors de les diferents parts del *Cartoixà*: Ferrando va dirigir les tesis doctorals de Jordi Oviedo i de Joan Maria Furió, centrades en l'edició i estudi del *Segon* i del *Terç*, i defensades el 2017 i el 2016, respectivament; Vicent Garcia Peris i Josep Antoni Aguilar són deixebles de Hauf, però sols el primer va editar com a tesi doctoral un volum del *Cartoixà*; el *Primer*, defensada el 2015, mentre que el segon es va doctorar el 2011, però en aquest cas amb una tesi sobre cronística, tot i que va rebre l'encàrrec d'editar el *Quart* per a aquest projecte, que naixia al si de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 2008. Com explica Ramon Ferrer, l'aleshores president de l'AVL, en les paraules preliminars a l'obra, la intenció era que pogués veure la llum el 2012, durant l'Any Corella, però va acabar publicant-se dotze anys després, el 2020.

Destaque les circumstàncies de gènesi d'aquesta edició, la primera en cinc segles, més enllà d'un facsímil del *Quart*, perquè és l'origen de moltes de les seues dificultats de naixement, relacionades amb el propi desenvolupament d'una tesi doctoral i d'una carrera professional —de quatre, en realitat—, i també l'origen de moltes de les virtuts del resultat. Però també ho és d'un cert problema d'unitat, sobretot quant a les introduccions de cadascun dels volums, ja que cada tesi doctoral va acabar tenint una certa independència, que no es va resoldre per complet en la reunió de materials, malgrat que em consta i que s'hi percep que es va avançar en aquest sentit. No és una qüestió de qualitat, que l'obra en té, en general, tant pel que respecta a l'estudi, com pel que fa a l'edició, sinó que les introduccions independents impliquen una repetició de materials i, alhora, una certa atomització. En els diferents estudis introductoris hi ha una secció general, de major o menor extensió, sobre les *vitae Christi*, Ludolf de Saxònia,

Joan Roís de Corella i/o el *Cartoixà*, necessària, lògicament, en una tesi doctoral, però que, en reunir les investigacions per a oferir l'edició crítica i estudi del *Cartoixà*, hagués estat convenient unificar. Així mateix ocorre amb els criteris d'edició, quadruplicats i, alhora, redactats de manera diferent, tot i que hi conflüesquen, la qual cosa provoca no sols la repetició, sinó també l'explicitació d'unes normes d'edició en uns casos que no hi són en els altres, tot i la seua sistemàtica aplicació posterior, que, en aquest cas, sí que és coherent en els quatre volums, més enllà del grau d'aprofundiment de cada investigador quant a l'anotació. Per a resoldre-ho, potser, aquests dos aspectes haurien d'haver-se desplaçat a un estudi introductori unificat a l'inici de l'obra, redactat per un dels editors o per tots, o signant els diferents epígrafs o capítols un investigador o un altre, però assumides les tesis en conjunt. Aquest model d'assignació d'autoria hagués permès desplaçar també a un estudi únic els tractaments particulars de les quatre parts del *Cartoixà*, que bé podria haver estat un tom independent, de més fàcil consulta i que alleugiria els volums amb les edicions estrictes.

L'estudi de les quatre parts del *Cartoixà* tendeix a centrar-se en la seua estructura interna i en l'estudi ecdòtic que precedeix als criteris d'edició, tot i que, en realitat, això darrer només ocorre en els casos del *Primer*, del *Terç* i del *Quart*, mentre que hi manca respecte del *Segon*. En una edició crítica s'espera una atenció especial a l'estudi i argumentació ecdòtica al voltant de la intervenció crítica en el testimoni base concretat en l'anàlisi aprofundida de determinades lliçons, que em sembla un exercici de transparència filològica i que permet una valoració crítica més fonamentada per part de qui rep aquesta edició, del seu lector especialitzat. Almenys ho crec així i vaig practicar aquest model en la meua edició del *Psalteri* de Joan Roís de Corella i en altres posteriors, una metodologia seguida per Joan M. Furió per al *Terç*, mentre que Garcia Peris per al *Primer* i Aguilar per al *Quart* en fan servir un altre format i mètode, igual de vàlids, en qualsevol cas, amb un necessari espai d'anàlisi de la tradició textual i de les variants o lliçons concretes, que hagués estat desitjable també quant al *Segon*.

D'aquestes anàlisis s'ha derivat l'establiment del testimoni base, que no té complicació major en el *Segon* i en el *Terç* —tanmateix, s'hi confonen en aquest darrer els conceptes d'edició i *exemplar* a l'hora de determinar-lo—, perquè són testimonis únics, tot i que cal considerar l'hipòtesis llatí i fer-ne, així, com en efecte s'hi fa, una *collatio* subjacent, com he anomenat recentment aquesta operació ecdòtica. Aquesta és una de les virtuts de l'edició. Més complex és el procés quant al *Primer* i el *Quart*, que presenten testimonis diferents. L'anàlisi dels dos impresos del *Primer* apunten clarament a l'*editio princeps* de 1496 com a testimoni base, per la qual opta Garcia Peris, amb bon criteri per a la fixació del text estricte del *Cartoixà*; ara bé, no és aquesta la millor font per al text de la *Vida de la sacratíssima verge Maria*, l'extens i conegut poema marià de Roís de Corella que coneixem també pel *Cançoner de Mayans*, pel qual caldria editar el text, com vinc explicant des de 2013, atès que aquest testimoni té un evident intervencionisme d'impremta, com demostren, entre altres aspectes, determinades formes lingüístiques, que no és tan marcat en el cas de l'*Oració a la sacratíssima verge Maria* de l'imprès del *Quart*. A tot això hauríem d'afegir un altre aspecte: en editar críticament el *Cartoixà*, cal incloure també la *Vida de la sacratíssima verge Maria*, que funciona com a poema de remat editorial d'un imprés, del *Primer*, així com l'*Oració a la sacratíssima verge Maria*, que tanca el *Quart*? No tinc el menor dubte que no, perquè editem l'obra i no el testimoni, l'imprès en si mateix, que ha incorporat aquests poemes de remat com a mera qüestió editorial, comercial, i que, per tant, són independents de la traducció corellana de les *Mediationes vitae Christi*. Si hi hagués hagut testimoni manuscrit del *Cartoixà*, és probable que no hagués estat aquesta l'opció crítica de Garcia Peris i d'Aguilar. O, almenys, no ho hauria d'haver sigut.

La tradició textual del *Quart* no era tan senzilla com la del *Primer*, perquè hi ha dos testimonis impresos de 1495 que, com vaig explicar al 2013 i 2014, en treballs que desconeix Aguilar al 2020, són un exemple de competència editorial i, de fet, la *princeps* de Hagenbach i Hutz és una apropiació comercial del text corellà i la raó per la qual s'imprimeix el *Quart* abans que el *Primer*. Davant d'això, Corella col·labora en l'edició patrocinada per Miquel Albert i per ell mateix, impresa el novembre d'aquell mateix any, el 1495, corregida i esmenada. Quan vaig exposar aquesta hipòtesi en el *Congrés Internacional «Any Roís de Corella»* de 2012, Albert Hauf va valorar l'hipòtesi molt positivament en el debat que va seguir a la ponència i va apuntar a la seua comprovació a partir de l'acarament de variants que oferís

l'aleshores futura edició del *Quart*. I, en efecte, Aguilar dedica un ampli epígraf a demostrar que el testimoni de l'*editio princeps*, que ell denomina *P*, «posseix una personalitat ben forta que el singularitza enfront del grup *RC*» (*Quart*, p. LXXXIII), on *R* és l'imprès «corregit, smenat e ben examinat» per Corella de novembre de 1495 i *C* la de Jorge Costilla de 1513, que, en aquest darrer cas, com demostra Aguilar, segueix textualment la segona edició (*R*). Si «*P* presenta una sèrie d'errors freqüents que, en efecte, van ser esmenats en les edicions ulteriors» (*Quart*, p. LXXXIII-LXXXIV), com recopila i demostra Aguilar en la seua àmplia i fonamentada anàlisi, aleshores per què pren com a testimoni base *P*, per bé que recórrega a *R* i *C* per a corregir-lo (*Quart*, p. XCI)? Per què no opta, simplement i directament, per *R*? És, poster, la decisió ecdòtica de major calat dels quatre volums i, alhora, la menys encertada metodològicament.

L'edició del *Cartoxà*, en el seu conjunt, introdueix una sèrie d'innovacions, entre les quals destaca la divisió en subepígrafs absent del text, que manlleven de l'edició de 1870 del text llatí, a càrrec de Rigollot; o l'opció de numerar totes les columnes d'un foli des de l'*a* a la *d*, sense distingir explícitament el recto del verso, però que, en la pràctica, s'acaba fent amb aquest recurs. S'hi aplica un triple apartat de notes, de gran interès filològic els tres: els dos habituals, corresponents a l'aparat crític i a l'anotació contextual, cultural, literària i lingüística, enriquida per un conjunt de notes sobre les fonts bíbliques. L'anotació de fonts llatines tendeix a traduir-se de manera sistemàtica, diu Oviedo que per facilitar la interpretació «a un lector especialitzat que no necessàriament haja d'entendre un llatí medieval, que a més tinga coneixements sobre teologia i que haja adquirit coneixements sobre l'obra corelliana i el seu estil, és a dir, un lector exclusivament filòleg i medievalista» (*Segon*, p. LXXIX). Més subtil és Furió en defensar-ho, però la seua justificació per a mantenir el text llatí de les fonts corellanes alienes a les *Meditationes vitae Christi* em semblen suficients i extrapolables perquè no es traduïssa el text original en la resta de citacions (*Terç*, p. LXXIII), tenint en compte que parlem de text sagrat i del seu estudi teològic. M'hi referisc a allò de la traïció i la traducció, especialment complex en aquests casos, on hi ha paraula sagrada, i més encara sense dependre de versions prèvies, sinó que cadascun dels editors en fan propostes traductores *ex professo* i independents. I, si volem, perquè sorprén la poca confiança en el coneixement del llatí medieval per part dels filòlegs medievalistes.

La riquesa de les notes i els criteris de fixació posen de relleu la utilitat d'aquesta primera edició del *Cartoxà* de Joan Roís de Corella, que ve a oferir uns materials filològics i teològics necessaris, als quals teníem accés fins ara a través de les seues edicions incunables. Ara el tenim amb un text fixat críticament amb solidesa i enriquit amb informació que ha de ser el punt de partida perquè eclosionen diferents línies d'investigació en cert estat de letargia, de les quals hi ha hagut certs temptejos d'apropament i desenvolupament. I és que, en efecte, el *Cartoxà* imposa, per la quantitat de materials, però també per la noblesa d'aquesta edició, amb una elegància que pesa més de vuit quilos de materialitat i costa dos centenars d'euros, també *imponents*. Tant de bo l'AVL se n'estiga plantejant ja l'edició digital, el maneig d'aquests materials ingents des de les facilitats que permeten les humanitats digitals, a les quals mai és tard per a arribar-hi, perquè aquesta obra de Corella, *corregida, esmenada i ben examinada* per Vicent Garcia Peris, Jordi Oviedo, Joan M. Furió i Josep Antoni Aguilar, als qui els transmet des d'ací la meua enhorabona per aquesta *joia* i la meua *joia* com especialista en Corella, pugua ser més útil encara a lingüistes, crítics, teòlegs i historiadors de la literatura, de l'art o dels fets. *Siat*.

Josep Lluís MARTOS
Universitat d'Alacant